

95. şanhurfa Arapçasının Irak ve Kõrfez Arapçası ile olan benzerlikleri**Mehmet BõLũKBAřI¹**

APA: Bõlũkbařı, M. (2022). şanhurfa Arapçasının Irak ve Kõrfez Arapçası ile olan benzerlikleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 1487-1497. DOI: 10.29000/rumelide.1193108.

õz

Anahtar kelimeler: şanhurfa, Arapça, Irak ve Kõrfez Arapçası, Benzerlikler, Ortaya çıkışı, Benzer kelimeler.

Hız. õmer'in 634 ve 644 yılları arasında Halife olduğu dönemde yapılan Arap-İslam fetihleri neticesinde İyâz b. Ğunm (õ.641) komutasındaki Arap-İslam ordusu günümüzde Güneydoęu Anadolu bölgesi olarak adlandırılan o devirde el-Cezire bölgesi diye isimlendirilen coğrafyayı M.640 senesinde fethetmiştir. Batısında Fırat, doğusunda ise Dicle nehirleri ile iki tarafı sularla çevrili olduğundan bu bölgeye Müslũman-Arap coğrafyacılar Arapçada ada anlamına gelen 'el-cezire' (الجزيرة) ismini vermişlerdir. Batılılar bölgeye Mezopotamya, Süryaniler ise; iki nehir arası anlamına gelen 'Beyne'n-nehreyn' (بين النهرين) ismini vermişlerdir. Fetihlerden sonra Urfa'nın da içinde yer aldığı el-Cezire bölgesine Benî Mudar kabilesi yerleşmiştir. Bu kabilenin üyeleri günümüzde de Arapça konuşmaya devam etmektedir. Ayrıca, Irak'ta konuşulan yerel Arapçanın uzantısı olan şanhurfa Arapçası Türkiye'de Hatay, Mardin ve Siirt'te konuşulan Arapçadan oldukça farklıdır. Soyuları Benî Mudar kabilesine dayanan ve uzun yıllar boyunca kendi içine kapanık ve izole bir hayat yaşayan Urfa Arapları günlük dillerinde kullandıkları Arapça kelimeleri ve ibareleri muhafaza edebilmişlerdir. Bu sayede Urfa Arapçası Hatay, Mardin ve Siirt Arapçasına göre daha fasih ve anlaşılır olma özelliğini koruyabilmiştir. Ayrıca, Urfa yerel Arapçasını konuşan birisi Irak ve Kõrfez ülkeleri (Kuveyt, Katar ve Bahreyn) Arapları ile daha kolay anlaşabilmektedir. Bu çalışmanın amacı ülkemizde Türkçe, Kürtçe ve Zazacadan sonra kullanılan dõrdüncü dil olan aynı zamanda şanhurfa'da konuşulan Arapçanın kökeni, ortaya çıkışı, kullanılan kelimeler ve ibareler hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler: şanhurfa, Arapça, Irak ve Kõrfez Arapçası, Benzerlikler, Ortaya çıkışı, Benzer kelimeler.

Similarities of şanhurfa Arabic with Iraqi and Gulf Arabic**Abstract**

As a result of the Arab-Islamic conquests during the reign of Caliph Omar between 634 and 644, the Arab-Islamic army under the command of İyâz Gunm (d.641) conquered the geography in 640 called the al-Cezire region, which is now called the Southeastern Anatolia Region. Since it is surrounded by the Euphrates in the west and the Tigris rivers in the east and waters on both sides, Muslim-Arab geographers named this region 'al-Jazeera' (الجزيرة), which means island in Arabic. Westerners to the region Mesopotamia, Syrians; They gave the name 'Beyne Nehreyn' (بين النهرين) which means between two rivers. After the conquests, the Banu Mudar tribe settled in the al-Jazeera region, which includes

¹ Dr. õgr. Üyesi, Bartın Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, Arapça Mütercim Tercümanlık ABD (Bartın, Türkiye), blkbamehmet@gmail.com, 0000-0002-5923-3920. [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 12.09.2022-kabul tarihi: 20.10.2021; DOI: 10.29000/rumelide.1193108]

Urfa. Members of this tribe continue to speak Arabic to this day. In addition, Şanlıurfa Arabic, which is an extension of the local Arabic spoken in İraq, is quite different from the Arabic spoken in Turkey in Hatay, Mardin and Siirt. The Urfa Arabs, whose ancestry is based on the Banu Mudar tribe and who lived an introverted and isolated life for many years, were able to preserve the Arabic words and phrases they used in their daily language. In this way, Urfa Arabic was able to maintain its feature of being more clear and understandable than the Arabic of Hatay, Mardin and Siirt. Also, someone who speaks Urfa local Arabic can more easily communicate with Arabs of İraq and Gulf countries (Kuwait, Qatar and Bahrain). The aim of this study is to give information about the origin, emergence, words and phrases of Arabic spoken in Şanlıurfa, which is the fourth language used in our country after Turkish, Kurdish and Zazaki.

Keywords: Şanlıurfa, Arabic, İraqi and Gulf Arabic, Similarities, Emergence, Similar words.

Giriş

Dil, zaman içerisinde bünyesine yeni kelimeler ekleyerek gelişimine devam eden canlı bir varlık olarak kabul edilir. Ayrıca dil; dizim, anlam, telaffuz ve yapı bakımından sürekli değişimini devam ettirmektedir (Ergin, 1972: 4). Lehçe, bir dilin kollara ayrılması ve yapısının ses, telaffuz ve anlam yönünden değişmesidir. Lehçe, sahip olduğu dilin özelliklerinin birçoğunu korumuş olmasına rağmen dile yeni kelimeler kazandırır. Ayrıca ait olduğu dilin söz varlığını değiştirerek yeni bir dil meydana getirir. Ortaya çıkan bu yeni dil kolu o dilin lehçesi olarak adlandırılır (Anderson, 2012: 49). Sâmi diller ailesinden olan Arapça (Çetin, 1978: I, 134) Arapların İslamiyet'i kabul etmelerinden sonra Müslüman Araplar tarafından gerçekleştirilen fetihler sayesinde farklı coğrafyalarda konuşulmaya başlanmıştır (Libera, 2005: 65). Bu bölgelerden birisi de Şanlıurfa olmuştur. Müslüman Arap coğrafyacılar, doğusunda Dicle ve batısında Fırat nehirleri bulunan ve iki tarafı sularla çevrili olduğu için bölgeye ada anlamına gelen 'el-Cezire' (الجزيرة) ismini vermişlerdir (Le Strange, 1985:144). el-Cezire bölgesi, Hz. Ömer'in (ö.644) komutanlarından İyâz b. Ğunm (ö.641) tarafından M.640 senesinde fethedilmiştir (el-Belazuri, 1987: 247). Bu fetih neticesinde Şanlıurfa'ya Arap kabilelerinden biri olan Benî Mudar kabilesi yerleşmiştir (Aslan, 2015: 16). Uzun yıllar boyunca ve günümüzde de İraq ve Suriye'deki akrabaları ile ilişkileri devam eden Urfa Arapları dillerini koruyabilmişlerdir. Bu sayede Urfa Arapçası Hatay, Mardin ve Siirt Arapçasına nazaran daha anlaşılır bir Arapçadır. Urfa Arapçasını konuşan birisi özellikle İraq ve Körfez Arapçasını konuşanlarla rahat bir şekilde anlaşılabilir. Çünkü Şanlıurfa'da konuşulan Arapça İraq lehçesidir.

Yöntem

Nitel araştırmada verilere; doküman tarayarak, gözlem ve görüşme yaparak üç yol izlenerek ulaşılr (Kıral,2020:172). Modern ve klasik kaynak eserlerde yer alan Arapça fonolojik ve morfolojik tanımlar ile bilgiler doküman analizi tekniğiyle ele alınmıştır. Ulaşılan bilgiler sayesinde Şanlıurfa'da konuşulan Arapçanın İraq ve Körfez Arapçası ile olan benzerlikleri hakkında açıklayıcı bilgiler verilmiştir.

Araştırmanın amacı ve önemi

Araştırmanın amacı, Şanlıurfa'nın merkezi ile Akçakale, Ceylanpınar, Harran ve Viranşehir ilçelerinde konuşulan Arapçanın bölgeye gelişi ve daha sonra uğradığı değişim ve günümüzde yaygın şekilde kullanılan ibareler hakkında bilgiler vermektir. Araştırmanın önemi ise; Şanlıurfa'da konuşulan Arapçanın Mardin, Siirt ve Hatay illerinde konuşulan Arapçaya göre daha anlaşılır olduğuna ve aynı

zamanda şanlıurfa Arapçasının Irak lehçesi olduğu ve bu sayede şanlıurfa Arapçasını konuşan bir kişinin Körfez Arapçasının konuşulduğu ülkeler olan Kuveyt, Katar ve Bahreyn Arapçası konuşanlarla anlaşabilmelerinin mümkün olduğunu belirtmektedir.

Bununla birlikte; 2004- 2005 senelerinde Suriye'nin başkenti şam'da ve ülkenin birçok bölgesinde yapmış olduğumuz incelemeler neticesinde birçok Arapça ibarenin şanlıurfa Arapçasında kullanıldığını gördük. Ayrıca 2007 -2008 yıllarında Irak'ın Musul kentinde yapmış olduğumuz araştırmalar sayesinde şanlıurfa Arapçasında yer alan kelimelerin Irak Arapçasında kullanıldığını tespit ettik. Günlük konuşmalarımızda bu kelimeleri Irak'ta yerel halkla iletişime geçtiğimizde yaygın biçimde kullandık. Makalemizde yer alan kelimeleri şanlıurfa'nın yerel halkının gündelik konuşmalarından derledik, şanlıurfalı olduğum ve aynı zamanda Arapça konuşabildiğimiz için bu konuda herhangi bir zorlukla karşılaşmadık. Ayrıca, 2018 ve 2020 yılları arasında Körfez ülkeleri olarak adlandırılan Kuveyt, Katar ve Bahreyn'de yapmış olduğumuz araştırmalar neticesinde şanlıurfa Arapçasında yer alan kelimelerin Kuveyt, Katar ve Bahreyn'de yaşayan Araplar tarafından kullanıldığını gördük ve bizde adları geçen Körfez ülkelerindeki Araplarla iletişime geçerken şanlıurfa Arapçasında yer alan Arapça kelimeleri ve ibareleri kullandık.

1.şanlıurfa Arapçasının Irak ve Körfez Arapçası ile olan Benzerlikleri

şanlıurfa Arapçasında ana'ne, ibdal, idgam, istinta', keşkeşe, muhalefet, naht, ve terhim gibi fonolojik ve morfolojik özellikler ön plana çıkmaktadır. şanlıurfa Arapçasında yer alan morfolojik ve fonolojik hususlar Irak ve Körfez Arapçası ile benzerlikler göstermektedir. “ana'ne, ibdal, idgam, istinta', keşkeşe, muhalefet, naht, ve terhim” teknikleri Arap dilinin morfolojik çalışmalarında yaygın olarak ele alınan ve kullanılan tekniklerdir.

1.1. An'ane

Sözcüğün başında yer alan (ا) harfinin yerine (و) veya (ع) harfinin getirilmesidir (el-Ceburi,2006: 32).

Tablo 1: şanlıurfa Arapçasında An'ane Yapılarak Kullanılan Kelimeler

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin TürkçeAnlamı	Kelimenin şanlıurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin şanlıurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin şanlıurfa Arapçasında Kullanımı
أَيْنَ؟	Eyne?	Nerede?	وَيْنَ؟	Veyn?	Nerede? Manasında kullanılan أََيْنَ kelimesinde yer alan (ا) harfinin yerine (و) harfi kullanılmıştır.
أَجَلٌ	Ecel	Evet	عَجَلٌ	Acel	Evet anlamına gelen bu sözcük şanlıurfa Arapçasında Acaba manasında kullanılmaktadır. Ayrıca sözcüğün ilk harfi olan (ا) harfi (ع) harfine dönüşmüştür. “Evet” anlamına gelen “Acel” (عَجَلٌ) kelimesi özellikle bir durum

					karşısında şaşırma ve merak durumlarında kullanılır. Bu kelime daha çok Suriye'nin Şam merkezinde kullanılan bir kelimedir. Bu kelime daha çok "Evet" anlamında Şanhurfa Arapları tarafından da kullanılmaktadır. Bu kelimenin "Acaba" anlamında kullanımı da Şanhurfa Arapları arasında görülmektedir.
--	--	--	--	--	---

(Procházka,2018: 169)

1.2. İbdal

Kelimenin anlamının aynı kalması ancak telaffuzunun değiştirilmesidir. Örneğin; Arapçada büyük anlamına gelen كَبِير kelimesi كَبِير şeklinde telaffuz edilmektedir (el-Ceburi, 2006: 19). Şanhurfa Arapçasında (ج) "cim" harfinin "Ç" (چ) şeklinde telaffuz edilmesi Şanhurfa, Irak ve Körfez Arapçasına özgü bir kullanım değildir. Bu durumun nedeni; Irak ve çevresinde tarihten beri süregelen İran etkisinden kaynaklanmaktadır. Çünkü "Ç" (چ) harfi Fars alfabesinde bulunmaktadır. Bu harf Irak ve Körfez ülkeleri konuşma Arapçasında sıklıkla kullanılmaktadır.

Tablo 2: Şanhurfa Arapçasında İbdal Yapılarak Kullanılan Kelimeler

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin Türkçe Anlamı	Kelimenin Şanhurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin Şanhurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin Şanhurfa Arapçasında Kullanımı
قَرَأْتُ الْقُرْآنَ	Karatu Kuran	Kuran okudum	قَرَأْتُ الْقُرْعَانَ	Karatu Kuran	Şanhurfa Arapçasında الْقُرْآن kelimesindeki (ا)harfi atılmış yerine (ع) harfi getirilerek الْقُرْعَانَ şeklinde telaffuz edilmiştir.

(Riyâd Kerîm, 1996: 126)

1.3. İdgam

Mahreç ve sıfatları iki harften ilkinin ikinciye katarak telaffuz etmektir (İbn Mücâhid, 1972: 115).

Tablo 3: şanhurfa Arapçasında İdgam Yapılarak Kullanılan Kelimeler

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin Türkçe Anlamı	Kelimenin şanhurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin şanhurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin şanhurfa Arapçasında Kullanımı
مَنْ قَالَ؟	Men kale?	Kim dedi?	مَنْكَال	Men gale?	şanhurfa Arapçasında مَنْ قَالَ؟ مَنْ يَقُولُ?ve kelimelerindeki (ق)harfi (g) harfi olarak telaffuz edilmiştir. Irak ve Körfez Arapçasında da bu kullanım mevcuttur.
مَنْ يَقُولُ؟	Men Yekulu?	Kim diyor?	مَنْ يَكُول	Men yegulu?	Arapçada “Kim dedi?” anlamında kullanılan “ مَنْ قَالَ؟” ve “Kim diyor?” anlamındaki “ مَنْ يَقُولُ?” ifadeleri gündelik konuşmada özneyi bulmaya yönelik birer soru ibaresidir

(Önel, 2018: 223)

1.4. İstinta'

Ayn harfinin (ع) Nun (ن) harfine dönüştürülerek telaffuz edilmesidir (Önel,2016:18).

Tablo 4: şanhurfa Arapçasında İstinta' Yapılarak Kullanılan Kelimeler

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin Türkçe Anlamı	Kelimenin şanhurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin şanhurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin şanhurfa Arapçasında Kullanımı
أعطيني	Atini	Bana ver	أعطيني	İntini	Bana ver manasında kullanılan اعطيني kelimesinde yer alan (ع) harfi (ن) harfine dönüşmüştür.

(el-Ferâhidî, 2003, 4: 237)

1.5. Keşkeşe

Beni Esed ve Rabia gibi Arap kabilelerinde konuşulan kişi dişil (müennes) olduğunda muttasıl zamir olan (ك) harfi yerine (ش) harfi kullanmışlardır. Senden ve sana anlamına gelen (عَلَيْكَ) yerine (عَلَيْش) demişlerdir (Zemahşerî, 1990: 467). Şanlıurfa Arapçasında (ك) harfi (ش) ve bazende (چ) ç harfine dönüşmektedir. Ayrıca (چ) ç harfi müzekkeri müennesten ayırt etmek içinde kullanılır. Şanlıurfa Arapçasında yer alan (چ) “cim” harfinin “Ç” (چ) harfine dönüşmesi Şanlıurfa Arapçasına özgü bir durum değildir. Bu durum, Irak bölgesinde tarihten beri süregelen İran etkisinden kaynaklanmaktadır. Çünkü “Ç” (چ) harfi Fars alfabesinde bulunmaktadır. Bu harf Irak konuşma Arapçasında yoğun şekilde kullanılmaktadır.

Tablo 5: Şanlıurfa Arapçasında Keşkeşe Yapılarak Kullanılan Kelimeler

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin Türkçe Anlamı	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasında Kullanımı
كِتَابِكْ	Kitabuki	Bayan için senin kitabın	كِتَابِجْ	Kitabuçı	Kitabımız anlamına gelen bu kelime Şanlıurfa Arapçasında karşındaki kişi dişil (müennes) olduğunda kullanılır. Muttasıl zamir olan (ك) harfi (چ) ç harfine dönüşür.
شَنْطَة	Şanta	Çanta	چَنْطَة	Canta	Şanta kelimesindeki (ش) harfi Şanlıurfa Arapçasında (چ) harfi şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca, Çanta sözcüğü birçok Arap lehçesinde “Şanta” şeklinde telaffuz edilmektedir. Suriye Arapçasında Canta kelimesi yerine Şanta sözcüğü yaygın şekilde kullanılmaktadır.

(Procházka,2018: 170-172)

1.6. Muhalefet

Kelime içinde yer alan benzer iki sesin birbirine aykırı olmasıdır (el-İsfahânî, 1961: 84).

Tablo 6: Şanlıurfa Arapçasında İşba' Yapılarak Kullanılan Kelime

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin Türkçe Anlamı	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasında Kullanımı
مَرْرُتْ بَرِّدْ	Merertu bi Zeyd	Zeyd'e uğradım	مَرْرُتْ بَرِّدْ	Merert bi Zeyd	Şanlıurfa Arapçasında مَرْرُتْ kelimesindeki (ر) harfi şeddeli okunmuş مَرْرُتْ şeklinde telaffuz edilmiştir.

(مَرَّتْ بِرَيْد) ifadesi Klasik Arapça Dilbilgisi kaynaklarında yer alan ve “Muhalefet” maddesi ile ilgili olarak kullanılan yaygın ve önemli bir ibaredir. Bu ibare Arapça derslerinde “Bedel” konusunda verilen klasik bir örnektir (el-Mubberred, 1994: III, 128).

1.7.Naht

İki sözcüğün tek bir kelimedede birleştirilmesi Naht olarak adlandırılır. (el-Ferâhîdî, 1988:II, 88).

Tablo 7: şanhurfa Arapçasında Naht Yapılarak Kullanılan Kelimeler

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin TürkçeAnlamı	Kelimenin şanhurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin şanhurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin şanhurfa Arapçasında Kullanımı
بأي شيء؟ أي شيء قدره؟	Bi eyyu şey? Eyyu şey kaderuhu?	Ne kadar?	إشكد؟ بش؟	İşged? Beş?	Bu kelime Irak Arapçasından alınmıştır. Ayrıca بأي شيء؟ بش؟ kelimesi بش؟ şeklinde telaffuz edilmiştir. أي شيء قدره؟ İbaresinde ise أي شيء sözcüğü بش؟ şeklinde kısaltılmış ve قدره kelimesi Irak lehçesinde olduğu gibi (ق) harfi G olarak telaffuz edilmiştir. Kuveyt, Katar ve Bahreyn gibi Kõrfez ÷lkelerinde de aynı kullanım mevcuttur.
من هو؟	Men Huve?	Kim o?	منو؟	Mino?	şanhurfa Arapçasında هو deki (ه) harfi atılmış من sözcüğüne (و) harfi eklenmiştir.

(Procházka, 2003: 164-167)

1.8. Terhim

Sözcüğün sonunda yer alan harfin kaldırılmasıdır (İbn Fâris, 1963: 229).

Tablo 8: Şanlıurfa Arapçasında Terhim Yapılarak Kullanılan Kelimeler

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin Türkçe Anlamı	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasında Kullanımı
يَا أَبَا حُسَيْنٍ	Ya Eba Huseyn	Ey Ebu Hüseyin	يَا أَبُو حُسَيْنٍ	Ya Ebu Husin	Ebu Hüseyin manasında kullanılan يَا أَبَا حُسَيْنٍ kelimesinde yer alan أَبَا sözcüğündeki (ا) harfinin yerine (و) harfi getirilmiştir. “Ya Ebu Huseyn” (يَا أَبُو حُسَيْنٍ) ifadesi “Ey Ebu Hüseyin” anlamında ve “Hüseyin” ismine seslenme edatı olarak kullanılmaktadır. Huseyn isminde yer alan (ي) harfi Şanlıurfa Arapçasında kullanılmamaktadır. Bu isim Huseyn olarak telaffuz edilmesi gerekirken Şanlıurfa Arapçasında (حُسَيْنٍ) Husin şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca “Hüseyin” ismi Şanlıurfa Arapları arasında oldukça yaygın bir isimdir. Bu isim Arapçanın yaygın olarak konuşulduğu Şanlıurfa merkezde ve aynı zamanda Ceylanpınar, Harran, Akçakale ve Viranşehir ilçelerinde de yaygın olarak kullanılmaktadır.

(Riyâd Kerîm, 1996: 91)

2.Şanlıurfa Arapçası ile Irak ve Körfez Arapçasındaki Birbirine Benzeyen İbareler

2.1. Soru Edatları

Tablo 9: Şanlıurfa Arapçasında Soru Edatlarının Kullanımı

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin Türkçe Anlamı	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasında Kullanımı
أَيْنَ؟	Eyne?	Nerede?	وَيْنَ؟	Veyn?	Nerede anlamında kullanılan (أَيْنَ؟) kelimesinde yer alan (ا) harfi (و) harfine dönüşmüştür.

مَتَى؟	Meta?	Ne zaman?	أَمَتَى؟ أَيَمَت؟	Emta? Eymet?	Ne zaman? Anlamına gelen مَتَى kelimesinin başına (إ) harfi getirilmiştir.
لِمَاذَا؟	Limaza?	Niçin?	عَلَيْش / لَيْش	Aleyş? Leyš?	عَلَى أَي شَيْءٍ Ala eyyi şeyyin لِأَي شَيْءٍ Li eyyi şeyyin kelimeleri şanhurfa Arapçasında kısaltılarak عَلَيْش / لَيْش şeklinde telaffuz edilmektedir.
كَيْف؟	Keyfe?	Nasıl?	إِشْنُون؟	İşnon?	Nasıl anlamında kullanılan kelimesi كَيْف؟ şanhurfa Arapçasında değişikliğe uğrayarak إِشْنُون؟ şeklinde kullanılmaktadır. Bahse konu soru edatları Irak Arapçası ile Körfez Ülkeleri olarak adlandırılan Kuveyt, Katar ve Bahreyn'de yaygın şekilde kullanılmaktadır.

(Taymûr, 1973: 104).

2.2. Keşke kelimesinin kullanımı

Tablo 10: şanhurfa Arapçasında Keşke Kelimesinin Kullanımı

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin Türkçe Anlamı	Kelimenin şanhurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin şanhurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin şanhurfa Arapçasında Kullanımı
لَيْت	Leyte	Keşke	يَا رَيْت	Ya reyt	Keşke anlamında kullanılan (لَيْت) sözcüğü يَا رَيْت şeklinde kullanılmaktadır. Arap ülkelerinin birçoğunda yaygın bir ibaredir.

(Erwin, 1963: 73).

2.3. Yazıklar olsun ve Hayıflanma İbarelerinin Kullanımı

Tablo 11: Şanlıurfa Arapçasında Yazıklar olsun ve Hayıflanma İbarelerinin Kullanımı

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin Türkçe Anlamı	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasında Kullanımı
وَيْحَكَ، يَا حَيْفُ عَلَيْكَ	Veyhek, Ya hif Aleyke	Sana yazıklar olsun	يَا وَيْلِي، حَيْفُ عَلَيْكَ	Ya veyl, Hif Aleyke	وَيْحَكَ kelimesi Şanlıurfa Arapçasında değişime uğramış وَا وَيْلِي şeklinde telaffuz edilmiştir. يَا حَيْفُ عَلَيْكَ ibaresinde ise; nida edatı olan يَا kullanılmamıştır. Arap ülkelerinin birçoğunda yaygın olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda Irak Arapçası ile Körfez Arapçasında da kullanılan bir ibaredir.

(Taymûr, 1973: 97).

2.4. Öyle değil mi? Sorusunun kullanımı

Tablo 12: Şanlıurfa Arapçasında Öyle değil mi? sorusunun Kullanımı

Kelimenin Fasih Arapçası	Kelimenin Arapça Telaffuzu	Kelimenin Türkçe Anlamı	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasındaki Türkçe Telaffuzu	Kelimenin Şanlıurfa Arapçasında Kullanımı
أَلَيْسَ كَذَلِكَ؟	Eleyse Kezalike?	Öyle değil mi?	مُوْهِج	Mu hiçi?	Öyle değil mi? anlamında kullanılan (أَلَيْسَ كَذَلِكَ؟) sözcüğü (مُوْهِج) şeklinde telaffuz edilmektedir. Bu kullanım özellikle Irak Arapçasında oldukça yaygındır. Aynı zamanda Kuveyt, Katar ve Bahreyn Arapçasında da bu kullanıma rastlanmaktadır.

(Erwin, 1963: 89).

Tartışma

Kadim bir şehir olan Şanlıurfa'da birçok medeniyet kurulmuştur. Farklı diller ve kültürler bir arada tarih boyunca yaşamış ve yaşamaya devam etmektedir. Peygamberler ve medeniyetler şehri olan Şanlıurfa'da ilk önce Asurlular, Medler, Persler, Roma, Bizans, Araplar ve en son olarak Osmanlı İmparatorluğu tarafından yönetilmiştir. Bu medeniyetler Şanlıurfa ilinin siyasi, sosyal, kültürel ve dil açısından gelişimine olumlu katkı sağlamıştır. Şanlıurfa sokaklarında çok kültürlülük kendisini belli etmektedir. Günümüzde Şanlıurfa'da Kürtçe, Zazaca, Arapça, Türkçe ve Türkmençe konuşulmaya devam etmektedir. Tarih boyunca farklı medeniyetler tarafından idare edilen Şanlıurfa'da çok dilliliğin görülmesi olağan bir durumdur. 7. Asırda Araplar tarafından kontrol altına alınan Şanlıurfa'da bölgeye yerleştirilen Arap aşiretleri sebebiyle günümüzde Şanlıurfa'da Arapçada konuşulmaktadır. Konuşulan

Arapça Irak lehçesi ile aynıdır. Bu sayede şanlıurfa Arapçası konuşan birisi Irak ve Körfez Arapçası konuşulan ülkelerde yaşayanlarla daha kolay iletişim kurabilmektedir.

Sonuç

Kadim kültürlerin asırlar boyu hüküm sürdüğü önemli bir yerleşim yeri olan şanlıurfa günümüzde de bu özelliğini korumaktadır. Birçok peygamberin yaşamış olduğu önemli bir inanç merkezi olan şanlıurfa farklı dil ve dinlere de ev sahipliği yapmış ve günümüzde de farklı dilleri ve kültürleri bünyesinde barındırmaktadır. 7. yüzyılda Müslüman Arapların kontrolüne geçtikten sonra bölgeye yerleştirilen Arap aşiretleri günümüze kadar varlıklarını ve dillerini korumayı başarabilmişlerdir. 1990 yıllara kadar kendi içine kapanık bir hayat sürmeleri ve iletişim araçlarının 90'lı senelere kadar kullanımının yaygınlaşmaması nedeniyle şanlıurfa Araplarının konuştuğu Arapça kendine has üslubunu koruyabilmiştir. şanlıurfa Arapçasında yer alan ibarelerin bir kısmı telaffuz değişikliğine uğrayarak kullanılmıştır. Bazı kelimelere harf eklenmiş veya kısaltmalar yapılmıştır. şanlıurfa'da konuşulan Arapçaya yapılan eklemeler ve kısaltmalar dilin anlaşılabilirliğini ve yapısını olumsuz yönde etkilememiştir. Dolayısıyla şanlıurfa Arapçası anlaşılır olma özelliğini kaybetmemiştir. Uzun yıllar boyunca kendi içinden evlenmeleri ve ayrıca Irak'taki akrabaları ile olan ilişkilerini devam ettirdikleri için şanlıurfa Arapçası Irak lehçesiyle olan bağı ve benzerliğini devam ettirebilmiştir. Bu sayede şanlıurfa Arapçası konuşan birisi Körfez Arapçasının konuşulduğu ülkelerde yaşayan Araplarla iletişime geçebilmektedir. Asırlardır var olan bağ günümüzde de devam etmektedir. Dolayısıyla şanlıurfa'da yaşayan Araplar kendi dillerini, gelenek ve göreneklerini koruyabilmişlerdir. Aynı zamanda Türk kültürüne de uyum sağlayarak hayatlarını devam ettirebilmişlerdir.

Kaynakça

- Anderson, S.R. (2012). *Languages, a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Aslan, A. (2015). *Urfa –Harran (Diyar-ı Mudar) Bölgesinin Tarihi*. Ankara: Berikan yayınevi.
- Çetin, N.M. (1978). *Arabistan. Küçük Türk- İslam Ansiklopedisi*. İstanbul.
- Ergin, M. (1972). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Erwin, W. M. (1963). *A short reference grammar of Iraqi Arabic*. Washington, D.C.: Georgetown University Press.
- el- Belazuri, (1987). *Futuhu'l-Buldan*. (Çev.) Mustafa Fayda. Ankara.
- el-Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed (1988). *Kitâbu'l-Ayn*. (Nşr.) Mehdî el-Mahzûmî – İbrâhim es-Sâmerrâî. I-VIII. Beyrut: Dar'ul Kutubi'l'İlmiyye.
- el-Ferâhîdî, Halîl b. Ahmed (2003). *Kitâbu'l-Ayn*. (Thk.) Abdulhamîd Hindâvî. I-VIII. Beyrut: Dar'ul Kutubi'l'İlmiyye.
- el-Ceburi, A. (2006). *Tetavvuru'd-Delaleti'l-Mu'cemiyye*. Beyrut: Daru'l-Arabiyye lil Mevsuat.
- el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed b. Râgıb (1961). *el-Müfredât fi ğarîbi'l-Ķur'ân*.(Nşr.) M. Seyyid Kîlânî. Kahire.
- el-Mubberred, Ebu'l-Abbas. (1994). *El-Muktedab* (1. Baskı). I-IV, Thk. Muhammed Abdulhalik Adime, Kahire: Lecnet-u İhyâi't- Turâsi'l-İslâmî.
- İbn Fâris (1963). *eş-Şâhibî fi fîkhi'l-luĝa* (Nşr.) Mustafa eş-Şüveymî. Beyrut
- İbn Mücâhid (1972). *Kitâbu's-Seba*. (Nşr.) Şevkî Dayf. Kahire.
- Kıral, B. (2020). *Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi*. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15, 170-189.

- Libera, A.D. (2005). *Orta çağ Felsefesi*. (Trc.) Ayşe Meral. İstanbul.
- Önel, A. (2016). *Harran Araplarında Dil ve Edebiyat Bağlamında Arapça meseleler ve Tahlilleri*. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Ana bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans tezi.
- Önel, A. (2018). Harran'da Konuşulan Arap Lehçesi Üzerinde Bir İnceleme. Berikan Yayıncılık: Ankara.
- Procházka, S. (2003). The Bedouin Arabic Dialects of Urfa. In Ignacio Ferrando & Juan José Sánchez Sandoval (eds.), AIDA, 5th Conference Proceedings. Cádiz, September 2002, 75–88. Cádiz: Universidad de Cádiz.
- Procházka, S. (2018). The Northern Fertile Crescent. In Clive Holes (ed.), The historical dialectology of Arabic: Linguistic and sociolinguistic approaches. Oxford: Oxford University Press
- Riyâd Kerîm, M. (1996). *el-Muktadab fi lehcati'l-Arab*. b.y.
- Taymûr, A. (1973). *Lehecâtu'l-Arab. el-Mektebetu's-sakâfiyye*.
- Zemahşerî (1990). *el-Mufaşşal fi ilmi'l-luğa* (Nşr.) M. İzzeddin es-Saîdî. Beyrut: Dâru'l-Maârif.